

MUHALİF SİNEMADA EĞİTİM ELEŞTİRİSİ

EDUCATION CRITICISM IN OPPOSITIN CINEMA

Nurettin BELTEKİN

Mardin Artuklu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
nbeltekin@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-6121-2849

Felat BEGÜN

Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi,
zeydanpiran@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-4314-4851

Makale Gönderim Tarihi

19.11.2020

Makale Kabul Tarihi

25.12.2020

ÖZ

Bu çalışmanın amacı İki Dil Bir Bavul filmi örneğinde cumhuriyetçi eğitime ilişkin muhalif sinemanın bir eleştirisini çözümlemektir. Eleştirel sosyal bilimlerin bir alanı olan muhalif/politik sinema, eğitime ilişkin filmler yaparken temel motivasyonu eğitim üzerindeki pedagoji ve eğitim bilimleri ile üretilen büyüü kaldırmak ve politikliğini deşifre etmek olmuştur. Bu kapsamda İki Dil Bir Bavul filmi incelenmiş ve alan kavramı yardımı ile çözümlenmiştir. Çalışmada muhalif/politik sinema ekolünden olan film yönetmenlerinin filmi kurgular iken kullandıkları stratejilerini saptanmak için içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi “mahrumiyet ve öğretmen misyonu, sermayeler ve kazançlar, eğitim dili Türkçedir fakat” temalarında toplanmıştır. İki Dil Bir Bavul filminin yönetmenleri cumhuriyetçi eğitimin içerdiği başta anadil olmak üzere cumhuriyetçi eğitimin misyonunu ve bir hak olarak eğitimin cumhuriyetçi eğitim pratiğinde özellikle anadil nedeniyle gerçekleşmediğini eleştirel bir şekilde ifade etmektedirler.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, Sinema, Muhalif Sinema, Eğitim Eleştirisi

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze a criticism of the opposition cinema regarding the republican education in the case of the film İki Dil Bir Bavul. Opposition/political cinema, which is a field of critical social sciences, was making films about education, whose main motivation was to remove the magic created by pedagogy and educational sciences on education and to decipher its politics. In this context, the film was analyzed with the help of the concept of field. In the study, content analysis was conducted to determine the strategies used by the film directors from the opposition cinema school while they were editing the film. Content analysis is gathered under the themes “deprivation and the mission of the teacher, capitals and earnings, the language of education is Turkish but”. The directors of the film critically express the mission of republican education, especially the mother tongue, and the fact that education as a right is not realized in the republican education practice, especially because of the mother tongue.

Keywords: Education, Cinema, Opposition Cinema, Education Criticism

GİRİŞ

Eğitim sinema ilişkisi genellikle iki açıdan değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi sinemanın bir eğitim aracı olarak kullanımını, diğeri ise eğitim olgusunun sinema filmleri içerisinde bir amaç olarak yer bulmasıdır.¹Tarihsel olarak eğitimin sinema ile kurduğu ilişki, sinemayı eğitimsel amaçları gerçekleştirmek için etkili bir araç olarak görmesi ile ilgilidir. Sinema filmlerinin insanın birçok duyusuna mesaj gönderebilme kabiliyeti onları eğitimciler için vazgeçilmez bir araç kılmıştır.² Sinemanın bu özelliği dolayısıyla eğitimin farklı amaçları için filmler yapılmış ve tedavüle sokulmuştur. Bir yönüyle sinema eğitimin amaçlarını okulun sınırlarının dışına taşıması ve toplumsallaştırması açısından etkili olduğu da keşif edilmiştir.

Buna karşın sinemada eğitimi ve eğitim sorunlarını eleştirel bir konumdan işleyen ve eğitimin amaçlarını deşifre eden bir yaklaşım da kendinden söz ettirmektedir. Muhalif sinema olarak adlandırılan bu yaklaşım farklı tür sinemaların etkisi altında şekillenmiştir. Sinemada daha çok bir iktidar aygıtı olarak ifade edilebilecek Birinci Sinema, sanat kaygısı ile yapılan

1 Yurdigül, Eğitim Olgusunun Sinematografik Anlatıdaki Yeri Üzerine Bir Yaklaşım Denemesi (Bal Filmi Örneği), 487-502.

2 Agnaldo Arroio, The Role of Cinema into Science Education. Problems of Education in the 21st Century, (2007), 1: 25.

filmlerini içeren İkinci Sinema'nın yanında sömürge toplulukların özgürlük mücadelesine paralel olarak gelişen Üçüncü Sinema³ da sözkonusudur. Üçüncü Sinemanın dışında devrimlere ve yeni toplumsal hareketler ile birlikte gelişen "Yeni Gerçekçilik, Yeni Dalga ve Özgür Sinema"⁴ gibi anaakım sinema dışındaki akımlar bir muhalif sinema akımının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Muhalif sinemanın filmleri Türkçe literatürde politik film olarak isimlendirilmektedir.⁵

Muhalif sinemanın eğitime ilişkin bu yönelişi aslında modern ulus devletinin eğitim kurgusuna bir itiraz ve deşifredir. Çünkü modern ulus devletinin önemli inşaa araçlarında biri olan eğitim doğası gereği yüksek araçsal özelliklere sahiptir. Ulus devlet inşaa sürecinde eğitimi tarihsel gelişiminden kopararak araçsal bir kuruma dönüştürülmüştür.⁶ Nitekim bu araçsal özelliğinden dolayı çoğu zaman eğitimden yararlananların kimliğini ihmal eder ve önceden belirlenen amaçlar bağlamında ne olacakları ile ilgilenir. Bu bağlamda sinemayı da kendi amaçlarını etkili bir aracı olarak görür.

Muhalif sinemanın en önemli mesajı aslında eğitimde, pedagoji ve eğitim bilimi sayesinde oluşan dokunmazlık ve sorgulanmazlığı ortadan kaldırmak diğer bir ifade ile büyüsunü bozmak ve tartışmaya açmaktır. Ayrıca bu konuda alternatifler sunmaktır. Muhalif sinemanın dünyada da karşılığını bulan ve Türkiye'de de çok izlenen eğitime ilişkin birçok örneği vardır. Sözelimi "Her Çocuk Özeldir" filmi eğitimin "normal" çocukları ele alan yaklaşımı hicvedilerek eleştirilmektedir. Disleksi olan bir çocuğun sözkonusu özelliği dolayısı ile ihmal edilmesi "başarısızlık" nedeni olarak gösterilmekte buna karşın bu özelliğinin dikkate alınması halinde "nasıl başarılı" olabileceği gözler önüne serilmektedir. Film dünyada büyük bir ilgi ile karşılanmış ve bu sayede başta disleksi olmak üzere "normal" olmayan bütün öğrencilere ilişkin önemli bir farkındalık oluşmuştur. Bu film ile eğitimde öğrenciye görelilik ilkesinin önemi ortaya çıkmış ve bilinirliği yaygınlaşmıştır.

Benzer şekilde 400 Darbe filmi okulda öğretmen şiddetine maruz kalan öğrencinin okul dışına itilmesini işlemekte ve öğretmenin tutumu eleştirilmektedir. Geleneksel eğitim uzun süre şiddeti pedagojik bir enstrüman olarak kullanmıştır. Bu uygulamalar dolayısıyla birçok öğrenci bütün yaşamlarını etkileyen travmatik deneyimler yaşamıştır. Film güncel olmasa da bu sorunu dile getirdiği için ve bugün de eğitimdeki sembolik, psikolojik ya da diğer şiddet türlerine karşı farkındalık oluşturmak açısından önemlidir.

Yine Bahman Ghodabi'nin Textê Reş filmi ile de ataması yapılmayan köy öğretmenlerinin yaşama tutunma çabaları gösterilmektedir. İran eğitim sisteminin önemli kurumlarından biri köy öğretmeni yetiştiren okullarıdır. Son derece değerli bir kurum olmasına karşın farklı nedenlerle kırsal yaşamdaki nüfusun azalması sonrası mezunlarının önemli bir kısmı işsiz kalmıştır. Bu durum öğretmenleri büyük bir yaşama tutunma çabasına itmiştir. Film öğretmenlerin durumunu biraz da trajik bir şekilde ortaya koymakta ve durumlarına dikkat çekmektedir.

Türkiye'de eğitimi ya da eğitim sorunlarını işleyen, konusu itibari ile okul ya da öğretmen çevresinde geçen çok sayıda film çekilmiştir. Bunlardan en bilineni Ertem Eğilmez'in yaptığı "Hababam Sınıfı" filmidir. Filmde öğrenci-öğretmen ilişkisi, okul ortamı ve eğitim sistemi örtük bir şekilde eleştirilmektedir. Aslında doğrudan eleştirel bir film olarak değerlendirmek güçtür. Zaten Türkiye'de daha çok bir güldürü filmi olarak algılanmıştır. Nitekim bu özelliğinden

3 Mike Wayne, Politik Film: Üçüncü Sinema'nın Dialektiği, (Yordam Kitap, 2017),10-11.

4 Gökçen Civaş, Yeni Politik Sinema: Yeşim Ustaoglu Sineması Üzerine Bir İnceleme. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

5 Ebru Yetişkin, Güncel politik sinemayı yeniden düşünmek, Akademik İncelemeler Dergisi 5.2 (2010): 95-116.

Gümüş, Müzeyyen; Öztürk, Mustafa. Politik Sinemada İşçi Sınıfı Temalarının İşlenişi: Ken Loach Sineması. İş ve Hayat, 5.10 (2019): 34-57.

6 Eguen Weber, Köylülerden Fransızlara-Fransa Kırsalının Modernleşmesi, (2017), 1870-1914.

dolayı film bir seri olarak tam dokuz kez çekilmiştir. Bu filmin yanında Ülkü Erakalın'ın Paydos (1968); Ümit Efekan'ın Öğretmen Zeynep (1989); Mehmet Tanrısever'in Sürgün (1992); Mustafa Uğur Yağcıoğlu'nun ve Iraz Okumuş'un Son Ders (2008) ve Sadullah Şentürk'ün Elde Var Hayat (2010) filmleridir. Orhan Eskiköy'ün ve Özgür Doğan'ın yönetmenliğini yaptığı, eğitim dili ile anadil farklılığını işleyen İki Dil Bir Bavul (2011), filmi de son yıllarda dikkat çeken eğitim sorunlarını işleyen bir filmidir.⁷

Yukarıda adı geçen İki Dil Bir Bavul dışındaki filmler eğitimin sinemayı araçlaştırdığı filmlere örnek olarak gösterilebilir. Çünkü sinemada eğitim eleştirisi muhalif sinema akımının gelişmesinden sonradır. Diğer bir ifade ile sinema artık sadece eğitimin bir aracı değil eğitimsel olanı siyasi, ekonomik, sınıfsal, kültürel gibi boyutlardan eleştirel bir yaklaşımla el almaya başlayan bir politik bir alandır. Eğitimin sinemayı araçlaştırması onu sinemanın kadrajından kurtaramamış, sinema da eğitimi ve eğitimsel sorunları işleyen filmler yapmaya başlamıştır. Sinemanın bu yönelişi eğitimi uzun bir zaman depolitize etmeye yarayan pedagojik dilin de büyüünün bozulmasına yardım etmiştir. Kuşkusuz bunda sinemadaki dönüşüm de etkili olmuştur. Sinemanın ideolojik aygıttan,⁸ eleştirel bir konuma evrilmesinin sağladığı yeni imkânlar sinemanın amaç ve ilgisini de farklılaştırmıştır. Nitekim bu süreci açık bir şekilde son yıllarda sayıları her gün artan filmlerde görmek mümkündür. Akbulut da bu süreci “Son dönem belgesellerinin her türlü sınırlayıcı kimlik tanımlarından uzakta, yerellikte, dilde, kültürde ve ideolojide konuları ele aldığı rahatça söylenebilir. Bu yönelim, muhalif politik belgesel yapımına ivme kazandırmıştır.”⁹ şeklinde ifade etmektedir. Politik filmler kapsamında Dersim'in Kayıp Kızları, Dür ve İki Dil Bir Bavul gibi Osmanlı Türk modernleşme projesinin neden olduğu sosyal ve kültürel trajedilere dikkat çeken filmler sayılmıştır. Akbulut'un ifadesi ile ana-akım filmler gösteren sinema salonlarındaki gösterimden farklı olarak bu tür gösterim ağında doluşıma sokulan filmler, yine diasporik ya da ulus-aşırı filmlere benzer biçimde, “monolitik ulusal kimlik” kavrayışını eleştirir, çok-dilli, çok kültürlü bir söylem üretir. Bu söylem, resmi söylemin bastırıkları seslere ses verir, onun duymadığını işitilir kılar, geçmişle hesaplaşarak bir bellek kültürü yaratmaya çalışmaktadır.¹⁰

Bu çalışmada eğitime eleştirel bir yaklaşımı olan muhalif sinemanın yaklaşımı esas alınmıştır. Muhalif sinema eleştirel sosyal bilimlerin bir alanı olduğundan amaçları itibariyle eleştirel eğitim ile de uyum içindedir. Diğer bir ifade ile verili eğitimin amaçlarının gerçekleştirilmeye yardım etmekten çok onu deşifre etmek ve politikliğini göstermektir. Bu çalışmada yönetmenlerin eğitime ilişkin eleştiri ve deşifreyonları seçtikleri okul ile öğretmen ve öğrencilerin okul deneyimleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı muhalif sinemanın yaklaşımının eğitim eleştirisini “İki Dil Bir Bavul” özelinde çözümlenektir. Bu kapsamda kendi özgül amaçlarını gerçekleştirmek için modern eğitim üzerinde tekel kuran ulus devletinin mesajlarını toplumsallaştıran sinemayı, bu mecranın dışına çıkararak eğitime müdahale etmek isteyen öznelere/aktörlerin stratejilerini saptamaktır. Bu bağlamda bir film incelenmiş ve öznelere stratejileri bağlamında eleştirel sinemanın tek dilli eğitimin gerçek dışılığının deşifresi çözümlenmiştir.

7 Şahin Oruç, Deniz Sarıbudak, Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Eğitim İçerikli Filmlerin Eğitim Ortamlarına Etkisine İlişkin Görüşleri. Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi, (2015), 1.1.

8 Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, çev. Alp Tümertekin, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2003).

9 Hasan Akbulut, Bellek Olarak Belgesel Sinema: Son Dönem Türkiye Belgesel Sinemasına Bir Bakış. Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi, (2010), 1.2: 119-124.

10 Akbulut, Bellek Olarak Belgesel Sinema: Son Dönem Türkiye Belgesel Sinemasına Bir Bakış. Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi, 119-124.

Çalışmada eğitim sinema ilişkisinin araçtan büyü bozumuna evrilişini göstermek için İki Dil Bir Bavul filmi seçilmiştir. İki yönetmenli (Orhan Eskiköy-Özgür Doğan) bir film olan İki Dil Bir Bavul çok ilgi görmüş ve sinema festivallerinde çok sayıda ödül de kazanmıştır.¹¹ Filme konu olan olay Şanlıurfa'nın Siverek ilçesine bağlı Demirci Köyünde geçmektedir. Demirci Köyü okuluna atanan Denizlili Emre Öğretmen Türkçe yerine Kürtçe konuşan çocuklar ile karşılaşır. Yönetmenler bu karşılaşma bağlamında Türk Eğitim Sisteminin tek dilli eğitim anlayışını kadrajlarına almak için bir imkân yakalarlar. Aslında yönetmenlerin kişisel deneyimleri ve sinema anlayışlarında zaten böyle bir imkânı kovaladıkları anlaşılmaktadır. Yönetmenlerden Özgür Doğan'ın ilk eğitim deneyimi bunu açıkça göstermektedir:¹²

Trabzon'a gittiğimde okulun ikinci haftasıydı. İlk ders Türkçeydi ve öğretmen şöyle bir soru sordu: "Bir elin nesi var, iki elin sesi var" atasözünüyle ilgili bir kompozisyon yazın. Ben atasözü ne demek bilmiyorum, sözü geçen atasözünü ilk defa duyuyorum, kompozisyon ne demek bir fikrim yok. Oturdum ağlamaya başladım. Bu travma dışarıdayken gerçekleşti. Köydeyken daha korunaklıydım, herkes eşit koşullardaydı. Ne zaman ki oradan kopup şehre geliyorsunuz, uçurumu görüyorsunuz.

İki Dil Bir Bavul filminin konumlandırılmasını yönetmen Orhan Eskiköy sinemaya ilişkin yaklaşımında görülmektedir:¹³

Niyet olarak, politik bir sinema yapma niyetinde olan birisiyim. "Bireyi ilgilendiren her şey politiktir" diye bakarsanız, evet politik filmler yapıyorum. ...Ben film yaparken, "insanı ilgilendiren toplumu da ilgilendirir" fikriyle yola çıkıyorum. Bazı toplulukları ilgilendiren sorunlarla ilgili filmler yapmaya çalışıyorum. Onları anlamaya çalışıyorum, onların kendini anlatmasına aracı olmaya çalışıyorum.

Bu çerçevede yapılan film için mesajın daha net verilmesi için "sorunun daha net olduğu bir yer" aramış ve uygun yer olarak Urfa seçilmiştir. Çekilen film yine yukarıdaki mesaja uygun olarak kurgulanır:¹⁴

"Yakın. Birebir gerçek değil. Elimizde 70 dakikalık bir malzeme var, yaratıcı bir formda bunu nasıl kullanabiliriz diye baktık. 3 saatlik bir kaba kurgumuz var ama izlenebilir bir şey değil. Dengeli, hem öğretmeni hem çocukları anlayan, izlenebilir bir iş peşinde olduk. Diğer türlü tek taraflı olurdu. Kürtler çok sever sahiplenir diğerleri sevmezdi, öğretmen için de "Faşistin teki, asimile etmeye gelmiş" derdik. Çok daha kolay olurdu. Diğer seçenek; "Bütün Kürtler gerizekalıdır, yazık bu öğretmene" de dedirtebilirdik. Bu da olmazdı. Biz ısrarla bunlardan kaçtık. Montajımız üç ay sürdü."

Film Türkiye'de açılım süreci olarak bilinin "Kürt Sorunu"nu demokratik bir şekilde çözüme uğraşısının başladığı bir zamana denk gelmiştir. Yönetmenler verdikleri bir röportajlarında bunun tesadüf olduğunu ifade etmektedirler: Doğu'da bir Kürt köyünde geçen film ayrıca gündemde olan ve çok tartışılan Kürt açılımı sürecine denk geldi. Aslında bu tamamen tesadüf çünkü filmin çekimlerine 2007'de başlanmış."¹⁵ Fakat mesajın kitlelere ulaşabilmesi diğer bir ifade ile gösterime girmesi için uygun bir zamanın da beklendiği¹⁶ de görülmektedir:

"İki Dil Bir Bavul'un ortaya çıktığı dönemde, 'barış' ihtimali, silahların bırakılması ihtimali ortaya çıkmıştı. O nedenle de filmin algılanması çok kolaylaştı. İnsanlar neden birbirlerini anlamadıklarının çıkış noktasını görüverdiler sandılar. Özellikle 'Kürtlerin anadilde eğitim istiyoruz' deme şansı

11 Beyazperde, İki Dil Bir Bavul, <http://www.beyazperde.com/filmler/film-186702/>, (2008).

12 Özgür Doğan, İki Dil Bir Bavul, <http://www.bakiniz.com/2-dil-1-bavul-ozgur-dogan/>, (2009)

13 Orhan Eskiköy, İki Dil Bir Bavul'un Ortaya Çıktığı Dönemde Barış İhtimali Vardı <https://www.gazeteduvar.com.tr/sinema/2016/12/03/iki-dil-bir-bavulun-ortaya-ciktigi-donemde-baris-ihimali-vardi/> (2016)

14 Doğan, İki Dil Bir Bavul, 2009

15 Buse Özel, Öğretmenim Mahmut Zazaca Gülüyor, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ogretmenim-mahmut-zazaca-guluyor-12900023>, (2009)

16 Eskiköy, İki Dil Bir Bavul'un Ortaya Çıktığı Dönemde Barış İhtimali Vardı, 2016

ortaya çıktı. Türkler açısından da ‘Şu öğretmen yaşadığına baksana, neler çekiyor burada, ne gerek var buna’ diyebilmesi gerçekleşmişti ama işler tersine dönüverdi. Böyle bir dönemde böyle bir film yapmak isteseyiz yaparsınız yine ama insanlara ulaştıramazsınız. Mümkün değil yani...

Bu çalışmada yönetmenlerin eğitim karar vericilerinin politikalarını deşifre etmek için doğal karşılaşmalardan aldıkları malzemeleri kendi amaçları doğrultusunda kurguladıkları varsayımından yola çıkılmıştır. Farklı aktörlerin/öznelerin var olduğu sahalarda bir etkileşimin olduğu açıktır. Kurt Lewin ve Bourdieu gibi sosyal bilimciler bu karşılaşmayı “alan” kavramı ile karşılaşırlar.¹⁷ Onlara göre alandaki aktörler alandaki kazanımlarını daha fazla yapmak (rakibin niyetini deşifre etmek, kendi istediklerini yaptırmak, faydalarını arttırmak, güçlerini pekiştirmek, rakiplerini saha dışına itmek vb.) için sermayelerinden/güçlerinden yararlanarak uygun stratejiler belirlerler. Sahada herkes kendi sermayesi/gücü kadar varlık gösterebilir ve kazançlarını belirleyebilir. Sosyal bilimciler eğitim, ekonomi, siyaset gibi farklı alanlarda öznelarası etkileşimi tanımlamak için bu kavramdan yararlanmaktadır.

Çalışmada yönetmenlerin eğitime ilişkin eleştirel yaklaşımlarını, eğitimin politik içeriğini deşifre etmek ve stratejilerini çözümlmek için içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi araştırmanın nesnesine ilişkin verilerin çalışmanın amaçları bağlamında çözümlenmesidir. İçerik analizi, varsayımların formüle edilmesi ve buradan hareketle oluşturulan değişkenlerin kategorize edilmesine dayanan bir araştırma yöntemidir.¹⁸ Çalışmada nitel içerik analizi yapılmış bu nedenle birimler nicelleştirilmemiştir. Bunun yerine filmin tümü ve karakterler incelenmiştir. Analiz kategorileri olarak konu, bakış açıları ile kişi ve aktör kategorileri¹⁹ esas alınmış ve yorumlanmıştır. Elde edilen sonuçlar tematik bir şekilde raporlaştırılmıştır. Çalışmada “mahrumiyet ve öğretmen misyonu, sermayeler ve kazançlar, eğitim dili Türkçedir fakat” olmak üzere üç tema belirlenmiştir.

EĞİTİMİN BÜYÜSÜNÜ BOZMAK

1. Mahrumiyet ve Öğretmenin Misyonu

Film için Türk Sineması’nın genel tercihinine uygun olarak “yoksul, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan, dil bile bilmeyen,²⁰ geri kalmış bir köy” tercih edilmiştir. Nitekim köye, köy minibusü ile bavulla gelen Emre Öğretmen köye ulaşıldığında kalacağı lojman ve okul iyi durumda değildir. Üstelik köyde altyapının olmadığı su ihtiyacının taşıma ile karşılandığı görülmektedir. Emre Öğretmen bu sorunu annesiyle telefonla konuşurken sorulan soruya verdiği cevapta hayal kırıklığını ifade ederek şöyle demektedir: “Hiçbir şey yok yani köye geleceğimi biliyordum ama bu kadar kötü olacağını tahmin etmemiştim, en azından suyum olurdu. O bile yok.” Yönetmenler aslında bu giriş ile izleyiciye Emre Öğretmen’in tıpkı Türk filmlerindeki gibi gerçekleştireceği “mucize” için koşulların uygun olduğunu gösterir.

Köyde okul vardır ama öğrenci okula gelmemektedir. Okulun ilk günü Emre Öğretmen öğrencileri bekler fakat gelen tek bir öğrenci bile yoktur. Emre öğretmen öğrencilerin okula gelmediğini görünce öğrencileri aramaya çıkar. Köyde karşılaştığı ve Türkçeyi tam olarak bilme-

17 Nurettin Beltekin, Okul ve Öteki Yurttaşlar, (Vate Yayınları, 2012)

18 Alver, Füsün (2003). Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı, Der Yayınları, İstanbul, s.241 Akt. Pazarbaşı, B. Televizyonda Yayınlanan ve Ana Teması Şiddet Olan Çizgi Filmlerin İçerik Analizi. Intermedia International e-Journal, 5(8), 28-41. (2018).

19 Haluk Geray, Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş, (Siyasal Kitapevi, 2006)

20 Sıdıka Avar Elazığ Kız Olgunlaşma Enstitüsü için başta Dersim olmak üzere çevre illerden topladığı Türkçe bilmeyen kızları tanımlamak için “dil bile bilmiyorlardı” ifadesini kullanır. Sıdıka Avar, Dağ Çiçeklerim, (Öğretmen Dünyası Yayınları, 1999).

yen bir çocuk ile birlikte listede adı geçen öğrencilerin evlerine doğru yönelirler. Çocukların bazılarının evde olmadığını mevsimlik işçi olarak aileleriyle birlikte şehir dışında olduklarını, çocuğun “domateslere gitmişler” sözüyle anlaşılmaktadır. Burada devletin okul zamanı ile köyün okul zamanının aynı olmadığı görülmektedir. Çünkü Eylül ayı birçok ürünün hasat zamanıdır ve köylüler bu sezonda çok meşgul olmaktadır. Ayrıca seçilen köyün topraksız köylülerin yaşadığı bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle mevsimlik işçi olarak çalışmaktadırlar. Bu durumda genellikle öğrenciler de aile ekonomisine katkıda bulunmak için çalışma sürecine katılırlar. Oysa Emre Öğretmen okulda öğrenci beklemektedir. Aslında farklı zamanlarda yaşayanları aynı zamana taşıma bir modernlik projesidir.²¹ Köyden öğrenci toplamak aslında toplumsal zamana bir müdahale ve bir modernleşme projesi olan cumhuriyetçi eğitimin gereğidir. Yönetmenler bu kurgu ile hem Emre öğretmenin misyonu için çaba sarf ettiğini göstermekte hem de toplumsal zamana müdahale edildiğini deşifre etmektedir. Çünkü toplumsal zaman toplumsal eylem ve kültür ile ilişkilidir. Ona müdahale ile toplumun o zamanında yapılan eylem ve kültürlerine de müdahaleyi içermektedir. Bu da orta ve uzun vadede toplumsal kültürün giderek zayıflamasına ve yok olmasına neden olabilmektedir.

2. Sermayeler ve Kazançlar

Eğitim alanı farklı öznelerin sosyal, kültürel, ekonomik, bireysel sermayeleri ile var olduğu ve sermayeleri kadar eğitimden kazanım sağladığı bir alandır. Sermayelerin eşitsizliği kazanımları da eşitsiz olmasına neden olmaktadır. Giroux gibi yeniden üretim kuramcıları bu nedenle eğitimin sınıfsal eşitsizliğin yeniden üretildiği bir alan olarak görmektedirler.²² Filmde bu konu öğretmen, köylü kadınlar, erkekler, öğrenciler ve köy yaşamı üzerinden itina ile işlenmiştir.

Öğretmenin kendisine tanıtırken kullandığı dil kendisi ile köylü arasındaki farkı ortaya çıkmasına hizmet etmektedir. Öğretmen Denizlili olduğunu, apartmanda yaşadığını, altyapı ve suyun olduğunu fakat köyde hiçbir şey olmadığını ifade etmektedir. Bunu köylülere ifade ederken cümlesini “çok farklı yani” şeklinde kurmaktadır. Aslında öğretmenin kendini konumlandırma biçimi cumhuriyetçi öğretmenlerin tutumu ile uyumludur. Çünkü öğretmen, cumhuriyetçi değerlerin taşıyıcısı olmasından dolayı hiyerarşik olarak halktan daha üst bir konumda olmasını gerekli kılmaktadır. Bu pozisyon halkın/öğrencilerin edilgen bir konumda olmasına ve öğretmenin misyonunun icrasına yardım etmektedir.

Diğer taraftan okulun kazanımlarından yararlanmak için Demirci köyü yeterli sermayeye sahip değildir. Filmde bu durum köyden enstantaneler ile gösterilmektedir. Karacadağ’ın eteklerinde kurulan köy son derece taşlık bir zemine sahiptir. Tarımsal alan yok denecek kadar azdır ve bunun için taşların temizlenerek tarla açılması gereklidir ki bu da pahalı bir iştir. Bu nedenle köyde hayvancılık ve mevsimlik işçilik yapılmaktadır. Köy evlerine ilişkin görüntülerde son derece basit hatta bazı evlerin tabanlarının topraktan olduğu görülmektedir. Bunun yanında öğrencilerin giyim ve kuşamlarına ilişkin görüntüler ile de köyün sermayesinin zayıflığı pekiştirilmektedir. Köy kadınlarının hiçbiri Türkçe bilmemekte yani öğrencilerin okuldan kazanımlarını takip edecek sermayeden yoksundurlar. Zaten öğrencilerine etkili öğrenmeler için destek olamamaktadırlar. Buna karşın bazı babaların öğrencilerine destek oldukları da görülmektedir.

Nitekim öğretmen de bu koşullarda her sınıf düzeyinde öğrencilere kazandıracaklarını sınırlamaktadır. Sözelimi birinci sınıf öğrencileri için sadece okuma yazma ile sınırlı tutacağını

21 Giddens, Anthony. *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004).

22 Giroux, Henry. *Theories of reproduction and resistance in the new sociology of education: A critical analysis*. Harvard educational review, (1983), 53.3: 257-293.

çünkü öğrencilerin Türkçe öğrenmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Annesi ya da başka bir öğretmen ile yaptığı konuşmada “bu sene sadece okuma yazmayı öğretmeye çalışacağız. Matematik, Hayat Bilgisi onları veremem” demektedir. Yönetmenler öğrencilerin bir hak olan eğitimden “kıstılı sermayeleri” kadar yararlandıkları, eğitim dilinin öğrencilerin ana dilinden farklı olması ve Kürtçe bilmeyen öğretmenden dolayı yaralanamadıklarını göstermeye çalışmışlardır.

3. Eğitim Dili Türkçedir, Fakat...

Filmde gösterilmeye çalışılan önemli çelişkilerden biri de eğitim dili ile anadil çelişkisidir. Öğrencilerin okula geliş sahnelerinde aileleriyle Kürtçe konuşmakta hatta özellikle annelerinin sadece Kürtçe iletişim kurabildiği görülmektedir. Ayrıca Emre Öğretmen de tercüman aracılığıyla öğrenciyle iletişim kurabilmektedir. Buna karşın Emre Öğretmen öğrencilerin çoğunun Türkçe bilmediğini bilmesine rağmen iletişim Türkçe yönlendirmeler yapmaktadır.

Eğitim dili ve anadil çelişkesinin daha açık bir şekilde gösterildiği sınıf içi süreçlerde görülmektedir. Özellikle Emre öğretmenin öğrencilerle kurduğu diyaloglarda söz konusu çelişki pedagojik sınırları zorlamaktadır. Sözelimi öğretmenin 1. sınıf öğrencilerinin Türkçe bilip bilmediklerine ilişkin sorduğu soruya bir öğrenci “erê” der. Öğretmen “ere yok sınıfta evet var” diyerek cumhuriyetçi eğitimin temel ilkelerinden biri olan sınıfı farklılıklardan arındırma görevini yerine getirir. Eğitim dili Türkçe’dir ilkesi gerçek sınıf ortamında “erê”ye çarpmıştır.

Filmde öğretmenin sınıfı “yabancı sesler”den arındırma çabası işe yaramaz çünkü Zülküf adındaki öğrenciye adını sorarken arındırma stratejisi çöker. Çünkü “adın ne senin” diye sorduğu Zülküf cevap veremez ve öğretmen “Zülküf mü?” şeklinde devam eder. Son soru Türkçeyi anlama düzeyini belirlemeye yönelik bir sorudur. Çünkü öğrenci Türkçeyi anlayıp konuşamayabilir. Bu soru sınıfın eğitim dilini bilme düzeyine ilişkin önemli bir işarettir. Öğretmen mecburen diğer çocuklara Zülküfe adının Kürtçe sorulmasını söyler. Kendisine sorulan “Zilkîf ortmen dibe navê te çîye”²³ ve Zülküf ise adının “Zilkîf” olduğunu söyler. Bu realiteye karşısında öğretmen “sınıf kurallarını belirleme” amacıyla derslerde Kürtçe yerine Türkçe konuşulması ifade eder ve öğrencileri de tembihler. Bu tutum öğretmenin cumhuriyetçi eğitimin biricik amaçlarından birinin Türkçe öğretmek olduğunu ilkesini derinden hissettiğini ve realiteyi değil cumhuriyetçi eğitim ülküsünün esas aldığını göstermektedir. Yönetmenler anadil ve eğitim dili çelişkesini doğala yakın bir kurgu ile “eleştirilerini göstermekte” ve eğitim politikası yapıcılara “açık” eleştirilerini göndermektedirler.

SONUÇ

Muhelif Sinemanın eğitim eleştirisinin İki Dil Bir Bavul bağlamında çözümlendiği bu çalışmada film yöntemlerinin bir özne olarak kedi amaçları doğrultusunda mesajlarını vermeye çalıştıkları görülmüştür. Filmde anadil eğitim dili farklılığının neden olduğu sorunlar, öğretmenin misyonunu boşa çıkaran maddi ve manevi mahrumiyet ve öğrencilerin okuldan yararlanması için gerekli olan sermayelerden yoksunluğu gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Temel insan haklarını esas alan Muhelif Sinema ekolünden olan yönetmeler sözkonusu eğitim koşullarında öğrencilerin eğitim haklarından mahrumiyetlerini göstermeye çalışmışlardır. Bunun yanında yönetmenler toplumsal realiteyi ıskalayan egemen eğitim anlayışının öğretmenin içine düştüğü zorluğu ve çaresizliği de göstermeye çalışmıştır.

23 Zülküf öğretmen adını soruyor?

Oysa Türkiye’de eğitimde anadil sorununa dikkat çeken filmlerin yapımı daha eskiye dayanmaktadır. 1982 yapımı Hakkari’de Bir Mevsim²⁴ filmi öğretmenler öğrenciler ile Türkçe bilen öğrenciler üzerinden iletişim kurduğunu göstermektedir. Fakat o filmde anadil sorunu köydeki diğer toplumsal sorunlar içerisinde arka planda kalmaktadır. Dünya’da ve Türkiye’de bu tür filmlerin sayısında bir artış gözlenmektedir. Muhafif Sinemanın bu çabaları çok değerli olmasına karşın henüz eğitimciler için bir güçlü bir uyarı ve kaynağa dönüşmemiştir. Bunun nedenlerinden biri de Türkiye’de sinema eğitsel gücüne dolayısıyla araçsallığı bağlamında anlaşılmasıdır. Eğitimciler sinemanın bu özelliği o derece benimsemiştir ki sinemanın eleştirisi de araçsallık bağlamında anlaşılmaktadır. Nitekim bir eğitimci İki Dil Bir Bavul filmi “okuma-yazma öğrenmek ve ortak dil birliği oluşturmanın, anlaşabilmek için önemine değinilmiştir” şeklinde anlamıştır.²⁵ Benzer bir algı diğer bir araştırmada rastlanmış ve öğretmen adayları çok kültürlü eğitimin “dil birliğini sağlamayı” amaçladığını ifade etmiştir. İki Dil Bir Bavul filminden yola çıkarak dil birliğinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir.²⁶ Bu nedenle öncelikle bu türdeki filmlerin sayılarını arttırmak Muhafif Sinemanın eğitim alanında güçlenmesine de yardımcı olacaktır. İki Dil Bir Bavul filmindeki gibi “görünür” sorunları kadraja almakla birlikte daha “görünmez” olanları da işleyerek diğer bir ifade ile eğitimsel derinlik/arkaplan katarak eğitimciler için hem bir uyarı hem de bir kaynağa dönüşecektir.

24 Türk Sineması Araştırmaları, Hakkari’de Bir mevsim, <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/360/hakkari-de-bir-mevsim>

25 Şahin Oruç, Deniz Sarıbudak, Okul Yöneticilerinin Ve Öğretmenlerin Eğitim İçerikli Filmlerin Eğitim Ortamlarına Etkisine İlişkin Görüşleri, Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi, (2015), 1. 1

26 İhsan Ünlü, Hakan Örtün, Öğretmen Adaylarının Çokkültürlülük Ve Çokkültürlü Eğitime Yönelik Algılarının İncelenmesi. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, (2013), 21: 287-302.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Hasan, Bellek Olarak Belgesel Sinema: Son Dönem Türkiye Belgesel Sinemasına Bir Bakış. *sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 1.2: 119-124, 2010.
- Althusser, Louis, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları, 2003.
- Arroio, Agnaldo, *The Role of Cinema into Science Education, Problems of Education in the 21st Century*, 1, 2007
- Avar, Sıdika, *Dağ Çiçeklerim, Öğretmen Dünyası Yayınları*, 1999.
- Beltekin, Nurettin, *Okul ve Öteki Yurttaşlar*, Vate Yayınları, 2012 Beyazperde, *İki Dil Bir Bavul*, <http://www.beyazperde.com/filmler/film-186702/>, 2008. Erişim 23.08.2020
- Cıvaş, Gökçen, *Yeni Politik Sinema: Yeşim Ustaoglu Sineması Üzerine Bir İnceleme*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010
- Doğan, Özgür, *İki Dil Bir Bavul*, <http://www.bakiniz.com/2-dil-1-bavul-ozgur-dogan/>, 2009. Erişim 23.08.2020
- Eskiköy, Orhan, *İki Dil Bir Bavul'un Ortaya Çıktığı Dönemde Barış İhtimali Vardı*, <https://www.gazeteduvar.com.tr/sinema/2016/12/03/iki-dil-bir-bavulun-ortaya-ciktigi-donemde-baris-ihimali-vardi/>, 2016. Erişim 23.08.2020
- Geray, Haluk, *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*, (Siyasal Kitapevi, 2006
- Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.
- Giroux, Henry. *Theories of Reproduction and Resistance in The New Sociology Oof Education: A Critical Analysis*, *Harvard Educational Review*, 53.3: 257-293, 1983.
- Oruç, Şahin, and Deniz Sarıbudak. *Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Eğitim İçerikli Filmlerin Eğitim Ortamlarına Etkisine İlişkin Görüşleri*, *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi* 1.1, 2015.
- Pazarbaşı, Betül, *Televizyonda Yayınlanan ve Ana Teması Şiddet Olan Çizgi Filmlerin İçerik Analizi*. *Intermedia International e-Journal*, 5.8: 28-41, 2018.
- Ünlü, İhsan, Örtün, Hakan, *Öğretmen adaylarının çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitime yönelik algılarının incelenmesi*. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21: 287-302, 2013.
- Türk Sineması Araştırmaları, Hakkari'de Bir mevsim*, <https://www.tsa.org.tr/film/filmgoster/360/hakkari-de-bir-mevsim>
- Yetişkin, Ebru, *Güncel Politik Sinemayı Yeniden Düşünmek*. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5.2: 95-116, 2010.
- Yurdigül, Aslı, *Eğitim Olgusunun Sinematografik Anlatıdaki Yeri Üzerine Bir Yaklaşım Denemesi (Bal Filmi Örneği)*. *Ekev Akademi Dergisi*, 60.60: 487-502, 2014.
- Weber, Eguene, *Köylülerden Fransızlara-Fransa kırsalının Modernleşmesi, 1870-1914*. Heretik Yayınları, 2017.